

ЕКЗИСТЕНЦІЙНО-ОСОБИСТІСНІ ВИМІРИ ДУХОВНОСТІ

М.Д. Прищак., Л.М. Левчишина,
Вінницький національний технічний університет (м. Вінниця)

Розробка педагогічної теорії духовності вимагає визначення філософських та психологічних основ генези духовності.

Розглядаючи філософські засади духовності ми можемо дати таке визначення поняття: *Духовність – розгортання, актуалізація смислу буття (духу) як людського буття. Її характеристиками є онтологічність, телеологічність, аксіологічність, синтетичність.* Дане визначення духовності є визначенням у широкому розумінні цього поняття.

Для розробки педагогічної теорії духовності особливо важливим є дослідження екзистенційно-особистісного виміру духовності – виміру актуалізації духовності у внутрішньо-особистісних (психологічних) та об'єктивації у зовнішньо-особистісних формах.

Розгляд духовності як особистісно-психологічної проблеми викликаний тим, що незважаючи на те, що вона є проявом структур універсуму в бутті людини, що дозволяє їй претендувати на роль всезагального утворення, духовність – *це суто індивідуальна здатність.* Адже людина є центром духовних актів, вона сама витворює свою духовність.

Психологічні аспекти духовності досліджує у своїх працях Ж.Юзвас, яка розглядає її як “творчу здатність людини до самореалізації та самовдосконалення, зумовлену такими особливостями когнітивно-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та волевої царин, які сприяють успішному формуванню та реалізації потреби у цілеспрямованому пізнанні та ствердженні в її життєдіяльності істини, загальнолюдських етичних та естетичних цінностей, усвідомленню єдності себе та Всесвіту” [1].

У контексті системи “дух – духовність – душа” саме душа має “психологічний статус”. Процес духовності як процес актуалізації духу відбувається через сфери психічного, сфери свідомого і безсвідомого, через розум, почуття, волю і його результатом також є психічне, психологічний стан як духовність.

Душа є сферою духовності, але духовність має наддушевний (або глибинно душевний, онтологічний) характер по відношенню до душі. У своєму глибинному шарі душа “начебто виходячи за межі самої себе, дотикається до чогось іншого ніж вона сама, або це щось “інше” проникає в неї і тим відкриває себе їй”. І це “інше” є дух, духовне буття як основа, “в яку душевне буття так укорінене або так намагається укорінитися, що воно через це набуває справжньої реальності” [2].

Тому дух можна визначити як *глибинну сутність душі*, як „стик” між суб'єктивним і об'єктивним, трансцендентним і досвідним, ідеальним і матеріальним. А *духовність – це процес, стан актуалізації духу в душі (в горизонті психічного).*

Зроблений аналіз духовності в контексті особистості, її психіки показує, що *духовність – це процес самотворчості особистості.*

Результатом самотворчості особистості як процесу актуалізації смислу людського буття (духу), є особистісно-психологічний стан особистості, стан “переживання духовності”, або *духовність у вузькому, прямому розумінні цього поняття*.

Так, ще С.Франк підкреслював, що “дух”, або духовну реальність, ми переживаємо, “цінностям ми не можемо навчитися – цінності ми повинні пережити” [3].

Відзначаючи недостатню дослідженість поняття духовний стан, Ж.Юзвак характеризує його як “явище, яке супроводжується бурхливим емоційним піднесенням, радісним хвилюванням, відчуттям безмежності Всесвіту”, а найхарактернішим для нього є – “виникнення почуття єдності зі Всесвітом” [4].

Саме психічні процеси, стани і властивості людини є тією структурою, тим механізмом, через які “духовне реалізується”. Є різні погляди на структуру психіки людини. Будемо дотримуватися погляду наявності таких підструктур психіки: *раціональна, емоційно-почуттєва, безсвідома і вольова*. Тому ці підструктури ми можемо розглядати як *сфери духовності*, елементами яких є – *розум, почуття, інтуїція і воля*. Як зазначає І.Горак, „свідомість, пізнання, мислення, почуття й відчуття, переживання, емоції тощо є специфікаціями тієї особливої характеристики екзистенційного людського буття, яку звичайно називають духом, або духовністю” [5].

В контексті проблеми духовності розум, почуття, інтуїція і воля визначаються як *душевні і духовні сили*. За формою ці поняття є синонімами, а за сутністю та змістом вони співпадають не завжди. Душевні сили відносяться до світу духовного в плані протиставлення матеріальному, а духовні сили відносяться до світу духовності як ціннісного феномену людського буття, який визначається смислами істина, добро, краса.

Особистісно-психологічну структуру духовності представлено у таблиці

1.1.

Таблиця 1.1

Особистісно-психологічна структура духовності

Раціональна сфера духовності	Почуттєва сфера духовності		Безсвідома сфера духовності
	Етично-почуттєва сфера	Естетично-почуттєва сфера	
Мислення	Етична почуттєвість	Естетична почуттєвість	Інтуїція
Воля	Воля	Воля	Воля
Самотворчість	Самотворчість	Самотворчість	Самотворчість
Істина	Добро	Краса	Істина, Добро, Краса
Духовність	Духовність	Духовність	Духовність

Духовність як триєдиний синтетичний смисл (істина – добро – краса) об’єктивається у зовнішні форми. З одного боку, відбувається об’єктивація самих смислів духовності як відносно автономних сутностей духовності. Істина

об'єктивується в філософію, науку; добро – в мораль, краса – в мистецтво. З іншого боку, за певних умов, відбувається об'єктивізація духовності в різні синтетичні форми істини, добра, краси – у форми культури (Див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Система об'єктивації духовності через смисли та їх зовнішньоособистісні форми.

Буття			
Дух			
Духовність			
Істина	Добро	Краса	Істина, Добро, Краса
Філософія, Наука	Мораль	Мистецтво	Релігія
Синтетичні форми (типи) духовності			
Культура			

Ці форми носять конкретно-історичний характер і можуть бути різними за об'ємом, можуть “перехрещуватися”, “поглинати” одна одну, відрізнятися за способом “відкриття”, “схоплення” духу, способом актуалізації та об'єктивації духовності. Це може відбуватися через раціональну сферу людини, через почуттєву сферу, або мати безпосередній характер - через інтуїцію, віру, медитацію, молитву, самотрансценденцію. Тому систематизація форм (типів) духовності викликає певні труднощі. Найбільш значущими формами (типами) духовності є форми, які актуалізуються, об'єктивуються через релігію, різні форми свідомості, національні аспекти людського буття, соціальний та діяльнісний аспект, ту чи іншу ідеологію, типи культури тощо.

ВИСНОВКИ

Розглянувши особистісно-психологічні аспекти генези поняття “духовність” ми можемо зазначити. Екзистенційний вимір духовності характеризується *процесом актуалізації смислу буття (духу) як людського буття через самовизначення, розвиток та самоактуалізацію особистості*. Розгортання духу відбувається через горизонт психічного й актуалізується як особистісно-психологічний стан – стан переживання духовності або *духовність*. Психіка є не тільки сферою, але й “механізмом” розгортання та актуалізації духовності. Складниками даного механізму є мислення, почуття, інтуїція та воля, які можуть стати “духовними силами” у разі їх визначеності смислами: істина, добро, краса. Актуалізація духовності відбувається як процес самотворчості особистості. У зовнішньому плані духовність об'єктивується у формах: наука, філософія, мораль та мистецтво, які в свою чергу синтезуються у різні форми та типи духовності, що, в свою чергу “синтезують” культуру.

1. Юзвак Ж. Духовність як психологічний феномен: структура та чинники розвитку // Філософська думка. – 1999. – № 9. С. 141.
2. Франк С.Л. Непостижимое (Онтологическое введение в философию религии) // Сочинения. – М.: Книга, 1990. С. 395.
3. Франк С.Л. Духовные основы общества. – М.: Республика, 1992. С. 47.
4. Юзвак Ж. Духовність: погляд психолога // Початкова школа, 2000. – №3. С. 5.
5. Горак Г.І. Філософія: Курс лекцій. – К.: Вілборг, 1997. С.156.